

Angelika Ciżyńska¹

Życie dziecka kontra prawo do samostanowienia, czyli kilka uwag o relacji aborcji i prawa konstytucyjnego

Streszczenie:

Ostatnimi czasy problem aborcji w Polsce był szeroko dyskutowany, wywołując przy tym dużo emocji i fale protestów. Zagadnienie to jest jednym z najtrudniejszych nie tylko z punktu widzenia prawnego, ale również etycznego. Prezentowane są stanowiska od pełnego zakazu aborcji, ze względu na nienaruszalność życia ludzkiego, przez uznające prawo kobiety do przerywania ciąży w pewnych, zmuszających ją do tego przypadkach, do umożliwienia aborcji z jakichkolwiek względów do pewnego momentu ciąży. W Polsce prawna ochrona życia obowiązuje od 1993 r., a wprowadziła ją ustawa o planowaniu rodziny. Niemniej jednak sporne jest, czy zapewniona przez nią ochrona jest wystarczająca. Z jednej strony prawo polskie pozwala kobietom dokonywać aborcji w przypadku zagrożenia ich życia i zdrowia, poważnego uszkodzenia płodu oraz gdy chcą usunąć ciążę z gwałtu. Jednak wyrok ETPCz w sprawie Alicji Tysiąc wskazuje na to, że polski porządek prawny niekoniecznie musi spełniać odpowiednie standardy dostępności aborcji. Z drugiej strony jednak, nie można zapominać o tym, że powinien on również zapewniać ochronę życia ludzkiego od poczęcia, a więc konieczne jest ważenie wartości zgodnie z art. 31 ust. 3 Konstytucji. Dokonanie testu proporcjonalności prowadzi do wniosku, że niedopuszczalna jest liberalizacja prawa aborcyjnego, jednak licząc się ze zdrowiem i prawem do prywatności kobiet, w krańcowych przypadkach należy dopuścić aborcję.

Słowa kluczowe: aborcja, prawo do ochrony życia, prawo do samostanowienia

¹ Autorka jest studentką IV roku prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

1. Wstęp

Celem pracy jest prezentacja i analiza jednego z najważniejszych bioetycznych sporów, jakim jest aborcja, ze szczególnym uwzględnieniem wartości i jakości ludzkiego życia. Ukazane zostanie prawo kobiet do decydowania o sobie, jak i etyczne dylematy związane z życiem płodu i zakazem aborcji. Jest to temat stale powracający w mediach i parlamencie, dotyczący fundamentalnych spraw wokół których organizuje się życie społeczne.

Na wstępie warto zauważyć, że przerywanie ciąży jest praktyką stosowaną już przez ludy pierwotne, ponieważ historia medycyny zna receptę na poronienie, która liczy ponad 4600 lat². Analizując przyczyny dokonywania aborcji należy wskazać m.in. zagrożenie życia i zdrowia kobiety, niechciana ciąża, głębokie wady wrodzone płodu, ciąża będąca wynikiem przestępstwa itd.

Usunięcie ciąży, przerwanie ciąży, spędzenie płodu – te wszystkie nazwy są synonimami pojęcia aborcja, czyli zabiegu, który polega na chirurgicznym uśmierceniu w łonie matki, przy pomocy odpowiednich narzędzi, płodu ludzkiego i wydobyć go w stanie martwym na zewnątrz. Od aborcji należy odróżnić sztuczne poronienie, przez które należy rozumieć stosowanie środków wczesnoporonnych mających na celu uniemożliwienie zagnieżdżenia się w macicy zapłodnionego jaja kobiecego, powodujących w ten sposób śmierć rozwijającego się w nim zawiązku ludzkiego życia³.

2. Ograniczanie konstytucyjnych praw i wolności

Większość praw i wolności nie ma charakteru absolutnego i mogą one zostać ograniczone. Art. 31 ust. 3 Konstytucji RP stanowi, że ograniczenie wolności i praw konstytucyjnych musi być uzasadnione ochroną takich wartości jak: bezpieczeństwo lub porządek publiczny, ochrona środowiska, zdrowia publicznego, moralności publicznej oraz wolności i praw innych osób (przesłanka materialna), zaś ograniczenia te muszą być zawarte w ustawie (przesłanka formalna). Art. 31 ust. 3 Konstytucji RP zabrania również naruszania istoty wolności i praw. W treści każdego konstytucyjnego prawa lub wolności odnaleźć można bowiem pewne elementy podstawowe (rdzeń, jądro), których istnienie jest konieczną przesłanką zachowania przez dane prawo lub wolność swej konstytucyjnej tożsamości. Naruszenie ich powinno być uznane za nieproporcjonalne wkroczenie w sferę praw danej jednostki⁴. Ustawodawca może zatem ograniczać jedynie te elementy praw lub wolności konstytucyjnych, które nie stanowią ich istoty⁵.

Ograniczenia praw i wolności konstytucyjnych muszą również spełniać trójstopniowy test proporcjonalności. Należy ocenić, czy dane rozwiązanie prawne spełnia postulaty przydatności (czy jest właściwe do osiągnięcia zamierzonego celu?), niezbędności

² R. Tokarczyk, *Prawo narodzin, życia i śmierci*, Kraków 1997, s. 63.

³ T. Ślipko, M. Starowieyski, A. Muszala, *Aborcja*, Kraków 2010, s. 28-29.

⁴ Wyrok TK z 20 marca 2006 r., K 17/05, OTK ZU nr 3A/2006, poz. 30 oraz wyrok TK z 25 lipca 2013, P 56/11, OTK ZU nr 6A/2013, poz. 85.

⁵ Wyrok TK z 12 stycznia 2000 r., P 11/98, OTK ZU, nr 1/2000, poz. 3.

(czy jest konieczne dla realizacji i ochrony celu z którym jest związana?) i proporcjonalności *sensu stricto* (czy jego efekty pozostają w odpowiedniej proporcji do zakresu ciężarów nakładanych na obywatela?)⁶. Zasada proporcjonalności w szczególności kładzie nacisk na adekwatność celu i środka użytego do jego osiągnięcia. Jeżeli cel regulacji prawnej można osiągnąć przy pomocy dwóch środków, a jeden z nich w większym stopniu pogarsza sytuację prawną podmiotu, to należy wybrać ten drugi⁷.

3. Prawo do samostanowienia

Prawo do samostanowienia nie jest prawem, które znalazło swoje odzwierciedlenie w odrębnym przepisie rangi konstytucyjnej, ale można je pośrednio wyinterpretować z wielu konstytucyjnych przepisów określających poszczególne prawa i wolności jednostki⁸. Jako przykłady konstytucyjnych regulacji, w których można doszukać się prawa do samostanowienia, można wskazać m.in. prawo do decydowania o swoim życiu osobistym (art. 47 Konstytucji RP), wolność sumienia i religii (art. 53 Konstytucji RP), prawo swobodnego opuszczania terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (art. 52 Konstytucji RP), wolność wyboru szkół przez rodziców dla swoich dzieci (art. 70 Konstytucji RP). Wspomniane przepisy konstytucyjne, gwarantujące prawo do samostanowienia, są doprecyzowywane w przepisach prawa powszechnie obowiązującego rangi ustawowej. Zgodnie z tematem niniejszej pracy rozważania te zostaną ograniczone do prawa do prywatności oraz wolność sumienia i wyznania.

Prywatność może być definiowana na kilka sposobów. W ujęciu wąskim jest stanem, w ramach którego jednostka decyduje o zakresie i zasięgu informacji udostępnianych i zakomunikowanych innym osobom. Zaś ujęcie szerokie odnosi się do sfery, w której jednostka podejmuje decyzje dotyczące jej osoby bez ingerencji osób trzecich⁹. Bez wątplenia omawiane prawo uległo jurydyzacji jako wyraz upowszechniającego się poczucia indywidualności i niepowtarzalności jednostki¹⁰. Przez życie prywatne należy rozumieć wszelkie sfery życia, w których istnieje prymat interesu jednostki nad interesem publicznym oraz domniemanie przewagi prawa jednostki do bycia pozostawioną samej sobie, a zatem prawa do odosobnienia.

Art. 47 Konstytucji RP w ogólny sposób określa ramy, w jakich chroniona jest prywatność jednostki, statuując prawo do ochrony życia prywatnego, które obejmuje wszelkie jego aspekty. Prawo to oznacza, iż z jednej strony państwo zobowiązane jest do nieingerowania w konstytucyjnie określony zakres sfery życia prywatnego jednostek, zaś z drugiej strony gwarantuje stosowaną ochronę, gdyby takie działania zostały już

⁶ Wyrok TK z 27 kwietnia 1999 r., P 7/98, OTK ZU nr 4/1999, poz. 72.

⁷ R. Alexy, *Theorie der Grundrechte*, Baden-Baden 1985, s. 100.

⁸ E. Kulesza, *Prawo człowieka do samostanowienia a obowiązek udzielenia pomocy przez instytucje pomocy społecznej*, http://www.mops.krakow.pl/sites/default/files/content/news/9308757/prawo_czlowieka_do_samostanowienia.pdf, 16.03.2017.

⁹ M. Jabłoński, *Prywatność jako przesłanka ograniczenia dostępu do informacji publicznej*, *Przegląd Prawa i Administracji* nr 86/2007, s. 280.

¹⁰ A. Mednis, *Prawo do prywatności a interes publiczny*, Kraków 2006, s. 39.

podjęte¹¹. Według zwolenników przerywania ciąży jako przejaw prawa do decydowania o swoim życiu osobistym należy uznać podejmowanie przez kobietę decyzji o poddaniu się zabiegowi aborcji.

Przechodząc analizy uregulowanej w art. 53 Konstytucji RP wolności sumienia należy wyjaśnić, czym jest owo sumienie. Według św. Tomasza z Akwinu jest to zdolność do intelektualnej oceny własnych aktów jako dobrych albo złych, której podstawą jest oczywiście rozum¹². Podobną definicję sformułował Kościół Katolicki: „sumienie moralne jest sądem rozumu, przez który osoba ludzka rozpoznaje jakość moralną konkretnego czynu”¹³. Należy dodać, że Konstytucja RP nie definiuje sumienia¹⁴.

Analizując zakres wolności sumienia trzeba rozróżnić jej dwie sfery – wewnętrzną i zewnętrzną. Wyrazem pierwszej z nich jest możliwość określenia i wyboru własnego światopoglądu. W tym aspekcie wolność sumienia oznacza swobodę człowieka poszukiwania i odnajdywania odpowiedzi na pytanie o to, co dobre i właściwe oraz konstruowanie wokół niej własnego systemu przekonań i w dalszej kolejności definiowanie własnego światopoglądu. Zaś druga oznacza wolność człowieka do postępowania zgodnie z własnym sumieniem oraz wolność od przymusu postępowania wbrew własnemu sumieniu. Zatem realizacja wolności sumienia z konieczności przejawia się w konkretnych zachowaniach, które jako takie mogą stanowić przedmiot regulacji prawnej. Wynikającej z wolności sumienia ochronie prawnej podlegają jedynie te zachowania, u których podstaw leży decyzja moralna kwalifikująca dane zachowanie jako moralnie dobre bądź nie¹⁵, do takich zachowań można zaliczyć poddawanie się zabiegowi aborcji.

4. Prawo do ochrony życia

Prawo do prawnej ochrony życia stanowi jedną z fundamentalnych zasad konstytucyjnych i zostało uregulowane w art. 38 Konstytucji RP. Przysługuje ono każdemu człowiekowi, bowiem nie jest to tylko prawo obywatelskie, ale odnosi się do każdej jednostki objętej oddziaływaniem prawa polskiego¹⁶. Ochrona życia to podstawowe założenie wszystkich państw demokratycznych i praworządnych, bowiem wpisana jest ona w istotę funkcjonowania państwa. Różnie sformułowane przepisy dotyczące ochrony życia na poziomie konstytucyjnym i ustawowym znane są wielu konstytucjom. Jako ciekawy przykład można wskazać art. 40 ust. 3 pkt 3 Konstytucji Irlandii z 1937 r. (dodany w 1992 r.), który odnosi się do kwestii przerywania ciąży¹⁷: „Państwo uznaje

¹¹ *Konstytucje Rzeczypospolitej oraz komentarz do Konstytucji RP z 1997 roku*, red. J. Boć, Wrocław 1998, s. 94.

¹² Wyrok TK z 7 października 2015 r., K 12/14, OTK ZU nr 9A/2015, poz. 143.

¹³ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum 2002, Nr 1778 i 1796.

¹⁴ M. Olszówka, *Komentarz do art. 53 Konstytucji RP [w:] Konstytucja RP. Tom I. Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, Legalis.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ A. Rodzik, *Ochrona prawa do życia w okresie obowiązywania Konstytucji Rzeczypospolitej z 1997 r.*, www.wspia.eu/file/20281/84-RODZIK+ANNA.pdf, 16.03.2017.

¹⁷ P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2008.

prawo do życia nienarodzonych, w pełni szanując analogiczne prawo matki do życia, i gwarantuje respektowanie go w ustawodawstwie oraz, w miarę możliwości, obronę i dochodzenie tego prawa zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem. Niniejszy punkt nie ogranicza wolności podróżowania między Państwem a innymi państwami. Niniejszy punkt nie ogranicza wolności otrzymywania lub udostępniania w Państwie informacji o legalnych usługach dokonywanych w innych państwach, z uwzględnieniem obowiązujących przepisów”. Na skutek rozwiązania wprowadzonego w Irlandii, z danych opublikowanych przez Amnesty International, wynika, że w latach 1980–2012 średnio 12 kobiet dziennie podróżowało z Irlandii do Wielkiej Brytanii w celu dokonania aborcji¹⁸.

Wracając do polskiego porządku prawnego, konsekwencją art. 30 jest art. 38 Konstytucji RP i ma on szczególne znaczenie i rodzi przez to określone konsekwencje wobec ustawodawcy pozytywnego. W związku z tym nie można mówić o ochronie godności człowieka, jeżeli nie zostały stworzone wystarczające podstawy do ochrony życia¹⁹. Prawną ochronę życia można analizować w ujęciu klasycznej wolności negatywnej, ponieważ tworzy barierę wokół jednostki, którą państwu wolno przekraczać jedynie wyjątkowo i istnieje bezwzględny obowiązek respektowania go przez innych. Na państwo nałożone są również obowiązki pozytywne – nie tylko niepozbawiania życia, ale także obowiązki w zakresie zapewnienia i ochrony biologicznej egzystencji człowieka.

Konstytucja RP nie definiuje pojęcia „życie”, nie wskazuje również jego temporalnych granic. Największe problemy budzi wskazanie, od kiedy rozpoczyna się prawna ochrona życia oraz ustalenie, czy można ją wartościować według faz rozwojowych. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 28 maja 1997 r. (K 26/96)²⁰ wyraził pogląd, że wartość konstytucyjnie chronionego dobra prawnego – życia – nie może być różnicowana i odnosi się to również do życia rozwijającego się w fazie prenatalnej. W tym samym wyroku Trybunał uznał, że „życie człowieka, w tym życie dziecka poczętego, stanowi wartość konstytucyjną (...) [więc] ustawa zwykła nie może prowadzić do swoistej cenzury i zawieszenia obowiązywania norm konstytucyjnych. (...) W takiej sytuacji ustawodawca zwykły nie może więc być uprawniony do decydowania o warunkach obowiązywania takiego zakazu, czyniąc tym samym normy konstytucyjne normami o charakterze warunkowym. Nie może w szczególności uzależniać go od regulacji zawartych w ustawach zwykłych. (...) Ustawodawca zwykły władny jest jedynie do określenia ewentualnych wyjątków, przy zaistnieniu których – ze względu na kolizję dóbr stanowiących wartości konstytucyjne, praw lub wolności konstytucyjnych – konieczne jest poświęcenie jednego z kolidujących ze sobą dóbr. Wynikająca z kolizji dobra konstytucyjnego z innym dobrem, prawem lub wolnością konstytucyjną zgoda ustawodawcy na poświęcenie jednego z kolidujących dóbr nie odbiera mu przymiotu dobra konstytucyjnego podlegającego ochronie”. Co więcej, przyjęcie tezy o nadrzędności życia ludzkiego pociąga za sobą przyjęcie dyrektywy interpretacyjnej – *in dubio pro*

¹⁸ https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/07/AI_przerywanie-ci%C4%85%C5%BCy-a-prawo-czlowieka_web.pdf, 16.03.2017.

¹⁹ Wyrok TK z 7 stycznia 2004, K 14/03, OTK ZU nr 1/A/2004, poz. 23.

²⁰ OTK ZU nr 2/1997, poz. 19, Legalis.

vita humana, która zakłada, że wszelkie pojawiające się wątpliwości co ochrony życia ludzkiego powinny być rozstrzygane na rzecz tej ochrony²¹.

5. Trzy stanowiska względem aborcji

Stanowisko absolutystyczne

Według zwolenników stanowiska absolutystycznego, przerywanie ciąży jest niedopuszczalne moralnie i bezwzględnie złe. Prawem do prawnej ochrony życia objęty jest już płód od chwili poczęcia²², ponieważ w genach płodu zawarty jest cały człowiek a rozwój od poczęcia do narodzin jest procesem ciągłym²³. Jako główny argument za zakazem aborcji jej przeciwnicy wskazują, że przerwanie ciąży jest zabójstwem i jako zabójstwo powinno podlegać sankcjom prawnym i moralnym. Ważnym elementem tej teorii jest odwoływanie się do kwestii religijnych, szczególnie do piątego z Dziesięciu Przykazań Bożych, bowiem norma nie zabijaj jest święta i nienaruszalna (to Bóg panuje nad ludzkim życiem). Co więcej, zwolennicy stanowiska absolutystycznego utrzymują, że aborcja podlega takiej samej ocenie moralnej jak zabójstwo z premedytacją. Stanowisko to w dużej mierze zgodne jest z koncepcją prezentowaną przez Kościół Katolicki a która zostanie omówiona w dalszej części artykułu.

Stanowisko umiarkowane

Stanowisko to jest bardzo rozbudowane i obejmuje ono kilka odmian, które łączy przekonanie, że stawanie się człowiekiem to proces, ale pojawiają się rozbieżności dotyczące ustalenia momentu, od którego zaczyna się antropogeneza²⁴. Jego zwolennicy utrzymują, że przerywanie ciąży jest co do zasady złe moralnie, ale czasami nie można tego uniknąć. Przerwanie ciąży możliwe jest tylko w we wczesnych fazach ciąży, kiedy embrion nie jest człowiekiem.

Karalność aborcji nie zmniejsza liczby dokonywanych zabiegów, ale przyczynia się do wzrostu śmiertelności kobiet i częstszych przypadków dzieciobójstwa. D. Ślęczek-Czakon słusznie zauważa, że gdyby wykrywalność aborcji była większa, pojawiłyby się problem wyboru sankcji dla kilkudziesięciu (kilkuset) tysięcy osób rocznie – kobiet poddających się zabiegowi i lekarzy, którzy go przeprowadzają. Chyba lepszym pomysłem wydaje się skupienie uwagi na zapobieganiu powodom, dla których kobiety usuwają ciążę poprzez wykształcenie podstaw świadomego rodzicielstwa, zapewnienie dostępu do taniej antykoncepcji i opieki zdrowotnej²⁵. Co więcej, według zwolenników tej koncepcji zmuszanie kobiet do urodzenia chorych, upośledzonych dzieci lub tych pochodzących z gwałtu, kazirodztwa, czy też zagrażających życiu lub zdrowiu kobiety, godzi w godność kobiety.

²¹ A.M. Kania, *Z problematyki granic ochrony życia ludzkiego*, <http://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/34578/008.pdf>, 16.03.2017.

²² D. Ślęczek-Czakon, *op.cit.*, s. 94.

²³ J. Kis, *Aborcja*, Warszawa 1993, s. 20.

²⁴ D. Ślęczek-Czakon, *op.cit.*, s. 95.

²⁵ *Ibidem*, s. 96.

Z powyższych względów przerywanie ciąży powinno być prawnie dopuszczalne, w przypadkach: zagrożenia życia lub zdrowia kobiety, stwierdzenia wrodzonych wad płodu, ciąży pochodzącej z przestępstwa. Takie uregulowanie dopuszczalności aborcji jest zgodne z koncepcją Minimalnie Przyzwoitego Samarytanina, którą prezentuje Judith Jarvis Thomson. Koncepcja ta na pytanie o dopuszczalności aborcji nie daje ani ogólnej odpowiedzi „tak”, ani ogólnej odpowiedzi „nie”²⁶.

Stanowisko liberalne

Zwolennicy tej koncepcji utrzymują, że przerwanie ciąży jest moralnie obojętne, ponieważ płód jest tylko częścią ciała kobiety, która ma prawo do dysponowania własnym ciałem (jest to najważniejszy aspekt prawa do decydowania o samym sobie). A nawet jeżeli płód to autonomiczny organizm ludzki, to i tak jest bytem, któremu nie przysługują moralne uprawnienia²⁷. Kobieta, decydując o losach ciąży, decyduje niekiedy o całym swoim życiu, dlatego niedopuszczalne jest, aby państwo uniemożliwiało jej decydowanie o własnym losie, czyli pozbawiało ją korzystania z należnego jej prawa. Kolejnym argumentem zwolenników prawa do aborcji jest twierdzenie, że każdy człowiek ma prawo do swobodnego dysponowania informacjami związanymi z jego osobą. To on sam może dysponować informacjami, które mają intymny związek z jego tożsamością, a których zebranie przez państwo uniemożliwia realizację prawa do decydowania o samym sobie. Podążając tym tokiem rozumowania można dojść do wniosku, że motywy dla których kobieta chce urodzić dziecko, bądź poddać się zabiegowi aborcji, są jej osobistą sprawą. Dość kontrowersyjnym argumentem jest teza, zgodnie z którą narodziny niechcianego dziecka nie są dobre nawet dla niego, ponieważ jeżeli kobieta nie chce wydać na świat dziecka, to nie ma ono większych szans na pełnowartościowe życie, szczególnie jeżeli płód jest uszkodzony lub powoduje zagrożenie życia bądź zdrowia matki. Podsumowując, zwolennicy prawa do aborcji podtrzymują, że prawo kobiety do dysponowania swoim ciałem, losem i informacjami jej dotyczącymi wymaga, aby państwo nie ingerowało w decyzje związane z ciążą²⁸.

6. Kościół Katolicki o aborcji

Teologia moralna opiera się na Objawieniu Bożym, więc przyjmuje się, że przy moralnej ocenie aborcji należy powołać się na Pismo Święte²⁹. Zarówno Stary, jak i Nowy Testament nie głoszą nic o przerywaniu ciąży. Jednak Pismo Święte traktuje poczęte życie z szacunkiem, przeświadczeniem, że powstaje za przyczyną samego Boga. Według bp. K. Majdańskiego człowiek przeciwstawiający się życiu, przeciwstawia się Bogu Życia, jego zamiarowi i błogosławieństwu³⁰.

²⁶ *Początki ludzkiego życia. Antologia Bioetyki Tom 2*, red. W. Galewicz, Kraków 2010, s. 163.

²⁷ D. Ślęczek-Czakon, *op.cit.*, s. 97.

²⁸ J. Kis, *op.cit.*, s. 26.

²⁹ M. Zakrzewska, *Aborcja a moralność*, Warszawa 2010, s. 8.

³⁰ bp K. Majdański, *Cywilizacja życia*, Lublin 1988, s.14.

W konstytucji *Apostolicae Sedis* z 1869 r. Pius IX żądał ekskomuniki za aborcję dokonaną w każdym stadium ciąży. Dla Piusa IX każda aborcja jest zabójstwem. Jest to pierwsze potwierdzenie przez Kościół faktu uczłowieczenia w chwili zapłodnienia.

W 1968 r. Paweł VI w encyklice *Humanae vitae* stwierdził, że każde życie ludzkie wymaga, by każdy rodzaj aborcji był zakazany. Stanowisko to oparte zostało na konieczności powiązania stosunku seksualnego z prokreacją, a także bazowało na doktrynie o uczłowieczeniu w chwili poczęcia³¹. Sześć lat później Święta Kongregacja do Spraw Wiary opublikowała Deklarację o przerwaniu ciąży. Deklaracja ta dowodzi, że płód jest bytem ludzkim od chwili poczęcia, choćby nawet nie był kompletną ludzką istotą: „Niewątpliwie wszelkie życie ludzkie domaga się poszanowania już od momentu poczęcia. Skoro tylko jajeczko ulega zapłodnieniu, rozpoczyna się życie, które nie należy już ani do ojca, ani do matki, ale do nowej żyjącej istoty ludzkiej, która rozwija się dla siebie samej. I nigdy nie stanie się ludzka, jeśli już wtedy nią nie była”.

Jan Paweł II w encyklice *Evangelium Vitae* z 1995 r. uznał, że „wśród wszystkich przestępstw przeciw życiu, jakie człowiek może popełnić, przerwanie ciąży ma cechy, które czynią z niego występki szczególnie poważny i godny potępienia. Sobór Watykański II określa je wraz z dzieciobójstwem jako okropne przestępstwa”. Według Jana Pawła II „tym, kto zostaje zabity, jest istota ludzka u progu życia, a więc istota najbardziej niewinna, jaką w ogóle można sobie wyobrazić: nie sposób uznać jej za napastnika, a tym bardziej za napastnika niesprawiedliwego! Jest ona słaba i bezbronna do tego stopnia, że jest pozbawiona nawet tej znikomej obrony, jaką stanowi dla nowo narodzonego dziecka jego błagalne kwilenie i płacz. Jest całkowicie powierzona trosce i opiece tej, która nosi ją w łonie. Ale czasem to właśnie ona, matka, podejmuje decyzję i domaga się zabójstwa tej istoty, a nawet sama je powoduje”³².

Papież Franciszek w ogłoszonym liście apostolskim z okazji zakończenia Roku Świętego udzielił wszystkim kapłanom władzy rozgrzeszania osób, które dokonały aborcji (wcześniej mogli go udzielać co najmniej biskupi)³³. W ten sposób papież przedłużył swoją decyzję, jaka obowiązywała w Roku Świętego Miłosierdzia i została wyrażona w liście z 1 września 2015 r.³⁴

7. Aborcja – obecny stan prawny w Polsce, czyli kilka uwag o ustawie z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (dalej: ustawa o planowaniu rodziny)³⁵

Ustawa z dnia 7 stycznia 1993 r. wprowadziła normatywną ochronę życia, ponieważ zarówno Konstytucja PRL-u z 1952 r., jak i akty prawne niższej rangi nie znały wcześniej

³¹ <http://www.humanizm.net.pl/wspol.htm> 17.03.2017.

³² Encyklika Jana Pawła II *Evangelium Vitae* z 1995 r.

³³ „To, czego udzieliłem w sposób ograniczony na okres Jubileuszu zostaje obecnie przedłużone w czasie, niezależnie od jakichkolwiek przeciwnych rozporządzeń”.

³⁴ Papież Franciszek napisał wtedy, że upoważnia wszystkich kapłanów w Roku Jubileuszowym „do rozgrzeszenia z grzechu aborcji osób, które jej dokonały, żałują z całego serca i proszą o przebaczenie”.

³⁵ Dz.U. nr 17 poz. 78.

tego typu postanowień³⁶. Pracom legislacyjnym poprzedzającym uchwalenie ustawy z 1993 r. towarzyszyła gorąca debata dotycząca prawa do życia, prawnej ochrony życia i jej granic. Pokłosem tej dyskusji było wniesienie w grudniu 1991 r. do Sejmu projektu ustawy dotyczącej ochrony życia w fazie prenatalnej. Wspomniana ustawa została uchwalona podczas trzeciego czytania w Sejmie 213 głosami, przy 171 przeciwnych oraz 29 wstrzymujących się³⁷.

Art. 1 ust. 1 ustawy o planowaniu rodziny początkowo stanowił, że „Każda istota ludzka ma od chwili poczęcia przyrodzone prawo do życia”, a ust. 2 „Życie i zdrowie dziecka od chwili jego poczęcia pozostają pod ochroną prawa”. Można zauważyć niekonsekwencję terminologiczną ustawodawcy, który raz wymienia jako podmiot praw wywodzonych z przywołanych regulacji „istotę ludzką”, zaś inny razem „dziecko od chwili jego poczęcia”.

Omawiany artykuł został znowelizowany ustawą z dnia 30 sierpnia 1996 r. o zmianie ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży oraz o zmianie niektórych innych ustaw (dalej: ustawa o zmianie ustawy o planowaniu rodziny)³⁸. Art. 1 ustawy o planowaniu rodziny zyskał następujące brzmienie: „Prawo do życia podlega ochronie, w tym również w fazie prenatalnej w granicach określonych w ustawie”. Taka zmiana była świadectwem liberalizacji podejścia do kwestii ochrony życia płodu, ponieważ uznano, że ochrona życia w fazie prenatalnej może doznawać ograniczeń wprowadzanych w drodze ustawowej³⁹.

11 grudnia 1996 r. grupa senatorów wniosła wniosek do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie zgodności m.in. art. 1 ustawy o zmianie ustawy o planowaniu rodziny z wtedy obowiązującym art. 1, art. 67 ust. 1 i 2 oraz art. 79 ust. 1 przepisów konstytucyjnych pozostawionych w mocy na podstawie art. 77 Ustawy Konstytucyjnej z dnia 17 października 1992 r. o wzajemnych stosunkach między władzą ustawodawczą i wykonawczą Rzeczypospolitej Polskiej oraz o samorządzie terytorialnym⁴⁰.

W wyroku z dnia 28 maja 1997 r. (K 26/96)⁴¹ Trybunał Konstytucyjny uznał, że art. 1 pkt 2 i pkt 5 ustawy o zmianie ustawy o planowaniu rodziny są niezgodne z art. 1 oraz art. 79 ust 1 przepisów konstytucyjnych pozostających w mocy na podstawie art. 77 Małej Konstytucji z 1992 r., ponieważ naruszają konstytucyjne gwarancje ochrony życia ludzkiego w każdej fazie rozwoju. W uzasadnieniu Trybunał stwierdził, że „Obowiązujące w Polsce regulacje o charakterze konstytucyjnym nie zawierają przepisu bezpośrednio odnoszącego się do ochrony życia. Nie oznacza to wszakże, iż życie ludzkie nie ma charakteru wartości konstytucyjnej. Podstawowym przepisem, z którego należy wyprowadzać konstytucyjną ochronę życia ludzkiego, jest art. 1 przepisów konstytucyjnych utrzymanych w mocy, w szczególności zaś zasada demokratycznego państwa prawnego. Państwo takie realizuje się bowiem wyłącznie jako wspólnota ludzi,

³⁶ R. Grabowski, *Prawo do ochrony życia w polskim prawie konstytucyjnym*, Rzeszów 2006, s. 111.

³⁷ <http://orka.sejm.gov.pl/proc1.nsf/opisy/190.htm>, 17.03.2017.

³⁸ Dz.U. nr 139 poz. 646.

³⁹ <http://www.prawoimedycyna.pl/index.php?str=artykul&id=1349>, 17.03.2017.

⁴⁰ Dz.U. nr 84 poz. 426; <http://www.prawoimedycyna.pl/index.php?str=artykul&id=1349>, 17.03.2017.

⁴¹ OTK ZU nr 2/1997, poz. 19, Legalis.

i tylko ludzie mogą być właściwymi podmiotami praw i obowiązków stanowiących w takim państwie. Podstawowym przymiotem człowieka jest jego życie. Pozbawienie życia unicestwia więc równocześnie człowieka, jako podmiot praw i obowiązków”.

Orzeczenie to jest przełomowe, bowiem uznaje życie za wartość konstytucyjną, jak i prawo do jego ochrony. W opinii Trybunału wspomniana wartość konstytucyjna odnosi się również do fazy prenatalnej, co stoi na przeszkodzie różnicowania wartości życia na różnych etapach jego rozwoju. Spore kontrowersje wywołało przypisanie przez Trybunał prawu do życia charakteru absolutnego. Przeciwnicy tego stwierdzenia powoływali się na to, że prawo do życia nie ma takiego charakteru ani w świetle obowiązujących wtedy przepisów ani w świetle przepisów ratyfikowanych umów międzynarodowych⁴².

Najważniejszymi dla aktualnej ustawy o planowaniu rodziny są art. 4a, 4b i 4c, które zostały dodane ustawą o zmianie ustawy o planowaniu rodziny. W przepisach tych określono m.in. kwestie dopuszczalności przerwania ciąży oraz tryb, w jakim zabieg ten może zostać dokonany. W aktualnej wersji art. 4a ust. 1 ustalono okoliczności, w których można dokonać przerwania ciąży, z zastrzeżeniem, iż może to uczynić jedynie lekarz. Może to nastąpić, tylko i wyłącznie gdy:

1. ciąża stanowi zagrożenie dla życia lub zdrowia kobiety ciężarnej,
2. badania prenatalne lub inne przesłanki medyczne wskazują na duże prawdopodobieństwo ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu,
3. zachodzi uzasadnione podejrzenie, iż ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego.

Artykuł ten w pozostałych swoich ustępach zawiera wytyczne, kiedy i w jakich okolicznościach mogą znaleźć zastosowanie poszczególne punkty ust. 1⁴³.

⁴² R. Grabowski, *op.cit.*, s. 142-143.

⁴³ „2. W przypadkach określonych w ust. 1 pkt 2 przerwanie ciąży jest dopuszczalne do chwili osiągnięcia przez płód zdolności do samodzielnego życia poza organizmem kobiety ciężarnej; w przypadku określonym w ust. 1 pkt 3 lub 4, jeżeli od początku ciąży nie upłynęło więcej niż 12 tygodni.

3. W przypadkach, o których mowa w ust. 1 pkt 1 i 2, przerwania ciąży dokonuje lekarz w szpitalu.

4. Do przerwania ciąży wymagana jest pisemna zgoda kobiety. W przypadku małoletniej lub kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie wymagana jest pisemna zgoda jej przedstawiciela ustawowego. W przypadku małoletniej powyżej 13 roku życia wymagana jest również pisemna zgoda tej osoby. W przypadku małoletniej poniżej 13 roku życia wymagana jest zgoda sądu opiekuńczego, a małoletnia ma prawo do wyrażenia własnej opinii. W przypadku kobiety ubezwłasnowolnionej całkowicie wymagana jest także pisemna zgoda tej osoby, chyba że na wyrażenie zgody nie pozwala stan jej zdrowia psychicznego. W razie braku zgody przedstawiciela ustawowego, do przerwania ciąży wymagana jest zgoda sądu opiekuńczego.

5. Wystąpienie okoliczności, o których mowa w ust. 1 pkt 1 i 2, stwierdza inny lekarz niż dokonujący przerwania ciąży, chyba że ciąża zagraża bezpośrednio życiu kobiety. Okoliczność, o której mowa w ust. 1 pkt 3, stwierdza prokurator.

6. W przypadku, o którym mowa w ust. 1 pkt 4, kobieta składa pisemne oświadczenie, a ponadto zaświadczenie o odbytej konsultacji u lekarza podstawowej opieki zdrowotnej, innego niż dokonujący przerwania ciąży, lub u innej wybranej przez siebie uprawnionej osoby. Przerwanie ciąży może być dokonane, jeżeli kobieta podtrzymuje zamiar przerwania ciąży po upływie 3 dni od konsultacji.

W art. 4a ust. 9 ustawy o planowaniu rodziny wyrażona została norma legitymująca Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej do określenia, w drodze rozporządzenia, po zasięgnięciu opinii Naczelnej Rady Lekarskiej, kwalifikacji zawodowych lekarzy, uprawniających do dokonania przerwania ciąży oraz kwalifikacji lekarzy, o których mowa we wspomnianym art. 4a ust. 5. Jednak kwestie związane z samym rozporządzeniem, jak i klauzulą sumienia, nie są bezpośrednio związane z celem niniejszej pracy, w związku z czym zostaną w niej pominięte.

Jak już zostało wspomniane we wstępie, aborcja stanowi od pewnego czasu gorący temat w mediach i parlamencie. 22 września 2016 r. w Sejmie RP przedstawiono dwa projekty ustaw, które zmieniały podstawowe założenia ustawy o planowaniu rodziny⁴⁴. Pierwszy z nich został złożony przez komitet Stop Aborcji i zakładał likwidację istniejących obecnie trzech wyjątków dopuszczających aborcję. Co więcej, karane miało być „spowodowanie śmierci dziecka poczętego” – kara od trzech do pięciu lat pozbawienia wolności. Zaś drugi był autorstwa komitetu Ratujmy Kobiety i prezentował całkowicie odmienne stanowisko. Komitet ten chciał liberalizacji prawa aborcyjnego, m.in. legalnej aborcji do końca 12 tygodnia ciąży. Jeżeli kobieta zdecydowałaby się na zabieg w tym terminie, to zostałaby przeprowadzony w ciągu 72 godzin.

Oba projekty wywołały falę protestów (m.in. czarne protesty) i negatywnych emocji w całym kraju mimo, że żaden z nich nie został ostatecznie uchwalony. Według wyników sondażu CBOS z pierwszej połowy listopada 2016 r., przeprowadzony na próbie 1019 osób, 58% ankietowanych opowiedziało się za pozostawieniem przepisów dotyczących możliwości przerywania ciąży w niezmienionej formie. Za zaostrzeniem prawa opowiedziało się 7% ankietowanych, zaś za jego liberalizacją 27%. W tym samym badaniu 58% ankietowanych wyraziło poparcie czarnym protestom organizowanym m.in. jako sprzeciw wobec inicjatywom zaostrzającym prawo aborcyjne i walkę o prawa kobiet. Swój sprzeciw w tej kwestii wyraziło 26% respondentów⁴⁵.

Jak wskazuje powyższa analiza, aktualne regulacje dotyczące możliwości dokonywania legalnych aborcji satysfakcjonują większość Polaków i nie potrzebują one radykalnych zmian.

8. Wyrok ETPCz w sprawie Alicja Tysiąg przeciwko Polsce

Europejski Trybunał Praw Człowieka wielokrotnie rozpatrywał skargi dotyczące kwestii związanych z przerywaniem ciąży. Najbardziej znanym wyrokiem ETPCz odnoszącym

7. Celem konsultacji, o której mowa w ust. 6, jest w szczególności ustalenie sytuacji zdrowotnej i życiowej kobiety, pomoc w rozwiązaniu jej problemów, między innymi poprzez wskazanie dostępnych form pomocy przysługujących kobietom w związku z ciążą i po urodzeniu dziecka, poinformowanie kobiety o ochronie prawnej życia w fazie prenatalnej, o aspektach medycznych ciąży oraz przerwania ciąży, a także ośrodkach i metodach antykoncepcyjnych. Za zgodą kobiety w konsultacji może wziąć udział jej partner, członkowie rodziny lub inna bliska osoba”.

⁴⁴ <http://www.polskatimes.pl/fakty/polityka/a/spor-o-aborcje-w-sejmie-dwa-przeciwstawne-projekty-i-propozycja-referendum-video,10657680/>, 16.03.2017.

⁴⁵ <http://www.rp.pl/Społeczenstwo/161129039-Sondaz-CBOS-wiekszosc-Polakow-przeciwnych-zmianom-przepisow-aborcyjnych.html#ap-1>, 16.03.2017.

się do aborcji, a który zapadł przeciwko Polsce, jest wyrok z dnia 20 marca 2007 r. w sprawie *Alicja Tysiąc przeciwko Polsce* (skarga nr 5410/03)⁴⁶. Trybunał stwierdził w nim naruszenie przez Polskę art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka⁴⁷ i zasądził na rzecz A. Tysiąc zadośćuczynienie w wysokości 25 000 EUR oraz zwrot kosztów postępowania w wysokości 14 000 EUR.

Skarga dotyczyła naruszenia prawa do poszanowania życia prywatnego poprzez nieuzasadnioną odmowę wykonania zabiegu przerwania ciąży z powodów medycznych. Ciąża i poród mogły przyczynić się do odklejenia się siatkówki, a w konsekwencji do utraty wzroku kobiety. Zagrożenie to zostało potwierdzone przez trzech specjalistów z zakresu okulistyki. Warto dodać, że w 2000 r. kobieta miała wadę wzroku – 20 dioptrii, co było spowodowane postępującą retinopatią. Wykonanie zabiegu aborcji okazało się niemożliwe, ponieważ lekarze pracujący w publicznej opiece zdrowotnej stwierdzili, że przypadek A. Tysiąc nie upoważnia ich do dokonania legalnej aborcji ze względów zdrowotnych.

Alicja Tysiąc w skardze do ETPCz wskazała naruszenia art. 3, 8, 13, i 14 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. W staraniach o zadośćuczynienie kobietę wspierały Federacja na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny oraz Helsińska Fundacja Praw Człowieka. Podmioty te wystąpiły z wnioskiem o zgodę na udział w sprawie *Alicja Tysiąc przeciwko Polsce* i przedstawiły swoje opinie. HFPC wskazywała na to, że w praktyce kobiety w Polsce mają poważnie ograniczony dostęp do aborcji dozwolonych na podstawie art. 4a Ustawy o planowaniu rodziny. Świadczyć o tym miała liczba aborcji dozwolonych na podstawie prawa, dokonywanych w ostatnich latach, bowiem liczba ta spadła z 782 w 1994 r. do nie więcej niż 200 w kolejnych latach⁴⁸. Trybunał podzielił stanowisko Alicji Tysiąc i uznał, że państwo będące sygnatariuszem Europejskiej Konwencji Praw Człowieka ma obowiązek zapewnienia efektywnych mechanizmów chroniących indywidualne osoby przed ingerencją państwa w sferę życia prywatnego. W opinii ETPCz (stosunek głosów sześć do jednego) sytuacja A. Tysiąc stanowiła naruszenie art. 8 Konwencji, ponieważ kobieta z powodu braku procedur odwoławczych nie miała żadnej możliwości kwestionowania decyzji lekarskich. Jednomyślnie odrzucono wnioski o potwierdzenie złamania art. 3 Konwencji. Zaś rozpatrywanie naruszenia art. 13 i art. 14 Trybunał uznał za bezzasadne, ze względu na stwierdzenie naruszenia art. 8 Konwencji⁴⁹.

Należy zaznaczyć, iż Trybunał podczas rozpatrywania skargi nie analizował ani czy przepisy Konwencji dawały A. Tysiąc prawo do dokonania legalnej aborcji ani tego, czy decyzja lekarzy, którzy odmówili kobiecie przeprowadzenia aborcji była słuszna.

⁴⁶ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79812>, 16.03.2017.

⁴⁷ Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284).

⁴⁸ <http://www.hfhrpol.waw.pl/precedens/aktualnosci/sprawa-alicji-tysiac-trybunal-podzielil-uwagi-ppsp.html>, 17.03.2017.

⁴⁹ Wyrok ETPCz z dnia 20 marca 2007 r., *Alicja Tysiąc przeciwko Polsce*.

Trybunał skupił się na wykazaniu, że państwo polskie powinno respektować prawo do poszanowania życia prywatnego jednostki.

Rząd polski zdecydował się złożyć odwołanie od wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu w sprawie Alicji Tysiiąc. Jednak 24 września 2007 r. 5 sędziów Wielkiej Izby Trybunału w Strasburgu odrzuciło je i tym samym wyrok, który zapadł 20 marca, stał się ostateczny.

9. Podsumowanie

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania można dojść do wniosku, że to nie brak prawa do aborcji, ale brak zapewnienia dostępu do niej, w niektórych przypadkach może doprowadzić do naruszeń praw człowieka. W związku z tym zasadny wydaje się postulat Amnesty International, zgodnie z którym państwo powinno zapewniać realny dostęp do możliwości przerywania ciąży w przypadkach, którym nie da się zapobiec, poprzez dostęp do antykoncepcji czy edukacji seksualnej⁵⁰. Do takich przypadków należy zaliczyć sytuacje, gdy ciąża zagraża życiu lub zdrowiu kobiety, gdy jest wynikiem zgwałcenia lub innego czynu zabronionego, oraz gdy płód jest poważnie i nieodwracalnie uszkodzony.

Aby zrealizować powyższy postulat, kobietom należy zagwarantować dostęp do rzetelnych informacji o ich stanie zdrowia. To właśnie wtedy będą mogły podjąć decyzję o przerwaniu lub kontynuowaniu ciąży. Nawet jeżeli dokonają one aborcji w sposób nielegalny i cierpią z powodu komplikacji, to państwo musi zapewnić im opiekę medyczną. Stopień wspomnianych nielegalnych aborcji spadnie, jeżeli państwo w sytuacjach w których dopuszcza przerywanie ciąży, usunie bariery w dostępie do tych świadczeń, tak aby były one zagwarantowane realnie a nie tylko prawnie.

W tym miejscu należy przytoczyć sprawę Savity Halappanavar z Irlandii, państwa w którym aborcja jest nielegalna, nie licząc przypadku realnego i poważnego zagrożenia życia kobiety. Savita Halappanavar trafiła w październiku 2012 r. do szpitala z powodu zagrożonej ciąży. Stwierdzono, że płód jest na tyle uszkodzony, że nie przeżyje, ale i tak odmówiono jej usunięcia ciąży. Kilka dnia później kobieta zmarła na sepsę. W Irlandii kobiecie i lekarzowi grozi do 14 lat kary pozbawienia wolności za przerwanie ciąży, nawet jeżeli jest ona wynikiem gwałtu lub zagraża zdrowiu⁵¹.

Mając na uwadze przykład Savity Halappanavar nasuwa się stwierdzenie, że nakładanie odpowiedzialności karnej na lekarza i kobietę prowadzi do naruszeń praw człowieka. Kryminalizacja przerywania ciąży powoduje, że lekarz nie może podjąć zasadnej medycznie decyzji o możliwości przerwania ciąży, ponieważ obawia się odpowiedzialności. Niewątpliwie powoduje to zagrożenie życia i zdrowia kobiet.

Na zakończenie pozwolę sobie przytoczyć klasykę, czyli słowa Jana Pawła II „Naród, który zabija własne dzieci, jest narodem bez przyszłości”⁵² i zestawić je ze stanowiskiem

⁵⁰ https://amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/07/AI_przerywanie-ci%C4%85%C5%BCy-a-prawa-czlowieka_web.pdf, 16.03.2017.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Słowa wypowiedziane przez Jana Pawła II podczas Homilii w Sanktuarium św. Józefa w Kaliszu, 4 czerwca 1997 r.

Simone de Beauvoir, że „Przerwanie ciąży jest zabiegiem podobnym do wyrwania zęba”, wybór konkretnego stanowiska pozostawiam osobom czytającym ten artykuł, ale należy mieć na uwadze słowa Ronalda Regana, który kiedyś powiedział tak: „Zauważyłem, że wszyscy którzy są za aborcją, zdążyli się urodzić”⁵³. Może dlatego dobrym rozwiązaniem jest stanowisko kompromisowe?

* * *

Child's Life Versus the Right to Self-Determination, a Few Remarks about the Relationship of Abortion and Constitutional Law

During last months abortion problem was widely discussed in Poland, causing many emotions and waves of protests. This issue is one of the hardest not only from the legal, but also ethic perspective. Presented views begin from opting for full forbidding an abortion because of the inviolability of human life, through those recognizing woman's right to termination of pregnancy in some, extraordinary cases, to the allowance of pregnancy termination in any case if it didn't last too long already. In Poland, protection of human life began in 1993 and was introduced by the bill on planning the family. However it is unclear if protection granted by the statute is enough. On the one side Polish law enables women to abort a pregnancy in cases when their lives are in danger, when the fetus is severely damaged or when it was a result of rape. However, the ECHR's judgment in the case of Alicja Tysiąc points out that Polish legal system not necessarily fulfills the standards of abortion's availability. On the other hand one shouldn't forget that the law should also provide the protection of human life so it is inevitable to skip the waging of values on the basis of article 31 pas. 3 of Polish Constitution. Applying the test of proportionality leads to the conclusion that liberalization of abortion law is impossible in current law structure, but taking the health and privacy of women under consideration, abortion should be possible in extreme conditions.

Key words: abortion, right to life, right to self-determination

⁵³ Słowa wypowiedziane 21 września 1980 r. podczas debaty prezydenckiej w Baltimore.